

14. 5. 2004

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Právo, pohádky a kultura sebelásky

K napsání níže uvedených řádek jsem byl inspirován prof. JUDr. Alexandrou Krskovou, CSc., která při příležitosti mezinárodní konference pod názvem „Právně-filozofický odkaz I. Kanta a současné právní myšlení“ konané na PrF MU ve dnech 4.-5.3.2004 přednesla svůj příspěvek „Od kultury povinnosti ku kultuře sebelásky“. Prof. Krsková akcentuje Kantův apel na povinnost, resp. na „mysl pro povinnost“ a do protikladu staví současný svět, který je zaměřen na „sebelásku“.

K napsání níže uvedených řádek jsem byl inspirován prof. JUDr. Alexandrou Krskovou, CSc., která při příležitosti mezinárodní konference pod názvem „Právně-filozofický odkaz I. Kanta a současné právní myšlení“ konané na PrF MU ve dnech 4.-5.3.2004 přednesla svůj příspěvek „Od kultury povinnosti ku kultuře sebelásky“.

Prof. Krsková akcentuje Kantův apel na povinnost, resp. na „mysl pro povinnost“ a do protikladu staví současný svět, který je zaměřen na „sebelásku“. Pojem sebelásky lze vysvětlit poměrně snadno – naším vzorem jsou lidé krásní a úspěšní, jak můžeme vidět například v reklamách či běžně ve filmové a zvláště televizní tvorbě, jsou nám předkládány nejen vzorce chování, ale ve světě závislém na vizuálním vnímání především vzorce ideálního fyzického vzhledu, s nímž spojujeme konkrétní psychické vlastnosti. Je třeba si uvědomit, že se jedná doslova o „kulturu sebelásky“, která je v různých směrech v protikladu s mnoha typy předchozích kultur^[1]. Za „naše svatyně“ považujeme fitness-centra, solária, salóny krásy etc., k nimž přiřazujeme představu značkových oděvů a doplňků^[2]. Jsme posedlí svojí dokonalostí. Prof. Krsková dokonce zmiňuje v souvislosti s naší dobou „hedonismus“. Snad je toto označení současného stavu naší kultury až příliš expresivní, nicméně je pravdou, že většina našich historických a kulturních zkušeností již prošla renesanční fází „neo“ – jen pro příklad uvedme klasicismus a neoklasicismus, prošli jsme hegelianstvím a neohegelianstvím, ale také neodarwinismem, neolamarkcismem, neomarxismem^[3] a desítkami dalších „neo-epoch“. Proč by tedy neměl nastat „neohedonismus“?

Naše kultura sebelásky se však nedovolává žádných konkrétních dříve existujících myšlenek, ba ani nějaké doby. Vznikla značně spontánně – bylo by jisté na závažnější diskuzi, zda jako reakce na kulturu povinnosti či například snahu o jiný druh lidské kultury, či dokonce jen jako „historická zákonitost“, která je následkem stálého střídání dob, kultur, názorů, pohledů na svět a na postavení člověka v něm...

Kulturu sebelásky lze charakterizovat značnou sebestředností osobnosti, kde cílem není jen člověk jako takový, nýbrž vlastní ego – já^[4]. Toto je nejchráněnější hodnotou společnosti, a aniž si to uvědomujeme, stavíme osobní zájmy zcela nad zájmy ostatních. Máme však ospravedlnění – vydáváme vlastní zájmy za zájmy veřejné, jelikož není nic snazšího, než obecnou právní normou přesvědčit ostatní, že vlastní maximalistické zájmy jsou stejně prospěšné pro všechny vládnoucí, ale potažmo též pro ovládané; tento princip je uplatňován zvláště v „mladých demokraciích“, kdy si ovládaný lid neuvědomuje, že je „ovládaný“ a žije v přesvědčení, že „všichni jsme si rovni“, snad jen občasné mediální kauzy odhalí orwelovské zjištění, že „někteří jsou si rovnější“. Rozdíl mezi vládnoucími a ovládanými je totiž na první pohled minimální – obě skupiny se chtějí mít dobře, čili mají společný cíl. V jádru jde především o umění využití výhod, které jsou deklarovány jsou veřejné (příkladem budiž různé slevy na daních, které však umějí ve spleti zákonů využít jen zkušení daňoví poradci, kteří jsou navíc často v přímém kontaktu s normotvorbou). Je stále zdůrazňováno, že kterýkoliv ovládaný se může stát vládnoucím a je mu k tomu poskytována široká – avšak zcela fiktivní – škála demokratických produktů. Zcela teoreticky může být občan zvolen do nejvyššího zastupitelstva, včetně mezinárodního zastoupení; fakticky je omezen nejen skupinou, jejíž mocenský vliv jej tam

dosadí, nýbrž současně tím, jaký mediální alias volitelný image mu tato skupina vtiskne. Pojmem „image“ se vracíme ke kultuře sebelásky.

Naše představy o ideálním světě nejsou žádným uvědomělým procesem spojeným s fascinující socializací lidské bytosti. Ve skutečnosti probíhá socializace dvojí – rodinná a veřejná. V „rodinném přítmi“ jsou dítěti předčítány pohádky, ale mimo jiné se setkává i s rodinnou realitou, kdy je v hovoru dospělých „mimoděk“ odsouzen „strýc, protože je komunista“ nebo se naopak o určité osobě nehovoří, čímž je pro dítě zahalena tajemstvím a nedůvěrou. Na druhé straně probíhá veřejná socializace, kterou zajišťují jak veřejná zařízení (například mateřské školky – viz občas se vyskytující obraz prezidenta), tak zvláště masmédia s televizním vysíláním v čele. I zběžným a občasným sledováním zpráv dítě získá představu o „dobrém a zlém“ v rámci politického života. A jak? Kombinací s již poznaným – například s pohádkami.

Budeme-li se totiž soustavně ptát po kořenech našich představ a ideálů, dospějeme až k nejtěplejšímu dětství a ke zjištění, že nám byly tyto obrazy předány spolu s „kulturním povědomím“. Pohádky nám fixují prvotní představy o dobru a zlu. Záhy vidíme, že světlo je spojeno s dobrem, tma a černá barva se zlem. Ani novodobé pohádky nezůstávají v tomto pojetí pozadu – zlý čaroděj je oblečen v černém („černokněžík“), dobrý v bílém (viz např. trilogie Pán prstenů).

Zde se kultura sebelásky dostává do krizového bodu své existence – stvořila mýtus o ideálním člověku, o ideálním chování a je jen sotva schopna jej naplnit. Dětem je totiž v pohádkách například předložen obraz chrabrého prince – postava zcela pozitivní, od prvního okamžiku vykonávající dobré skutky, vzhledu střízlivého až urostlého a navíc s výrazně kladnými charakterovými vlastnostmi. Ve skutečnosti se jedná o narcismus „ve speciálním balení“, tedy o sebelásku v podobě krásného = „vypracovaného“ těla a dokonalé mysli. Až nyní se dozvídáme, jak má vypadat „kladný hrdina“ – od jeho fyzických proporcí až po psychické vlastnosti. Tento obraz není náhodný – odpovídá ideálnímu modelu „kultury sebelásky“ a nalezneme jej již v podobě starořeckého ideálu krásy kalokagathia. Jedná se o ideál souladu sil tělesných i duševních [5]. Sami sebe i ostatní pak posuzujeme podle tohoto ideálu, který nám byl v mnoha variacích vštípen již v útlém dětství [6].

Apriorně vštěpovaná rovnice o vzhledu dobra a zla měla ještě donedávna téměř absolutní platnost. V „klasických“ pohádkách je jasně určena spravedlnost, čestnost, dobro atd., jakož i jejich přesně ohraničené protějšky. Jak již bylo naznačeno výše, kultura sebelásky však přináší značnou relativizaci hodnot. Vše je posuzováno dle „já“. Tento pohled může být nejen negativní, ale též pozitivní! Novodobé pohádky nám odkrývají skutečnost, která tkví ve větě „věci nejsou takové, jaké se zdají být“. V současných pohádkách lze vysledovat především dva nové prvky, které spojuje jediný jmenovatel – relativismus. V první řadě ztrácíme jistotu, kde je dobro a kde zlo... Hluboce ve svém nitru musíme hledat odpovědi na otázky nastíněné v pohádkách (např. i „může mít menšina pravdu proti většině?“, nebo „má menšina oprávnění vzbouřit se proti většině a porušit společenský řád, aby prosadila pravdu – byť jen tušenou?!“ a mnoho dalších, včetně otázky „co když se nakonec ukáže zvolená cesta jako nesprávná?“). Na druhé straně je zde fenomén „stále se vracejícího zla“. Ten zachvátil prakticky veškerou současnou tvorbu pohádek – viz Matrix, Pán prstenů, Harry Potter... Zvláště tyto tři jmenované tituly se staly symbolem počátku 21. století. Všechny jsou vícedílné, všechny jsou o boji dobra se zlem a postupným poznáváním různých překážek. Nelišily by se od „klasických“ pohádek, pokud bychom mohli od prvního okamžiku poznat, co je dobro a co zlo; snad na základě předchozích zkušeností poznáme, co je „spravedlivé a co nespravedlivé“, ovšem zde naše tušení a intuice končí (hlavní hrdinové se často dopouštějí porušení řádů, aby dosáhli vyšších cílů, přičemž nemáme absolutní jistotu, že oním vyšším cílem je skutečně správná volba – naší jedinou jistotou se stává domněnka, že „Hollywood by přece nenechal vyhrát zlo!“). V závěru každého dílu je tedy otázka, zda „nejasný konec“ je důsledkem působení tlaku komerce (snaha vytvořit další díl) nebo uvědomění si skutečnosti, v níž je málokdy zlo poraženo s absolutní platností. Odpověď je velmi individuální, neboť ani v realitě neplatí, že zlo je vždy zcela poraženo [7]. A co je skutečné zlo?! Relativistickým uvažováním jsme postaveni do pozice Antigony [8]. Navíc se nemůžeme spolehnout ani na „vyšší sílu“, která tak často zasahuje v klasických pohádkách. Pro takovou sílu se nám již dávno stal - v reálném světě každodenního života - ztělesněním stát. Jeho síla právní moci má působit rychle, ale též předvídatelně [9]. Takové

působení je v klasických pohádkách poměrně časté, zatímco v novodobých příbězích si jen málokdy můžeme být jisti, co učiní vis major.

Problém nastává v okamžiku konfrontace kultury sebelásky s právem, resp. se zákonodárnou činností. Zákony jsou tvořeny lidmi v zajetí představ kultury sebelásky, což je v mnoha případech patrné. Je zde však přítomna též „protistrana“- drtivou většinu zákonodárců tvoří lidé mimo parametry ideálu kultury sebelásky. Jen málokdo z nich chodí pravidelně do posilovny, málokdo je vždy čestný a spravedlivý dle vzoru pohádek, které utvářely naše svědomí, málokdo se při politickém tlaku může chovat tak, jak by to vyžadovalo jeho ideální vědomí a svědomí. Tato „opozice“ si není svého postoje přímo vědoma a zaujme v daném rámci buď pozitivní či negativní postoj. V pozitivním případě je smířena s dalekostí ideálu a hlasuje dle svých možností, v negativním případě předstírá vysokou morálku a snaží se dosáhnout i skrze hlasování nereálných cílů, které si například předsevzala strana (nereálné ideály nadlidského seskupení).

Otázkou je další vývoj kulturního a tím i společenského a potažmo také právního trendu. Při pohledu na historii vidíme několik možností, přičemž se však jako nejpravděpodobnější jeví – z našeho pohledu – ta nejméně příjemná. Období volnomyšlenkářství obvykle vystřídá „vláda pevné ruky“, ba často přímo samovláda, tyranie, absolutismus. Lze předpokládat, že po období relativizace hodnot bude vyžadován pevný řád a jistoty; je namístě se obávat, že takové jistoty poskytnou značně nedemokratické principy. Jedná se však o vůli většiny, přičemž nelze než spoléhat na domněnku, že v podvědomí lidí zvítězí instinkt spravedlnosti nad nespravedlností. K těmto úvahám mne vede též Nietzscheho zjištění, že fyzický stav člověka ovlivňuje jeho myšlenkový pohled^[10].

Je nepochybné, že současný svět prochází relativizací mnoha hodnot, přičemž základní sociálně-právní hodnoty nejsou výjimkou. Uvedený text je pouhým poukazem na jeden z možných výkladů, ale též varováním. Zvláště důležité je uvědomění, že naši snahu o právo a potažmo též normotvorbu, zastřešují naše vlastní zkušenosti, které jsou formovány již od útlého dětství.

Mgr. Tomáš Tyl^[11]

[1] Již Nietzsche poukazoval na konkrétní projevy „nové doby“ v druhé polovině 19. století. Negativně je charakterizoval jako odklon od „křesťanské kultury“, v níž hlavní roli hrálo odříkání, smilování a především „umrtvování těla“, potlačení tělesných pudů.

[2] Mimo jiné tak podvědomě vytváříme kastovní systém spojený s představou majetku. Daná otázka se stává problémem, pakliže se z teoretické roviny přenáší přímo do praktického života a to byť jen latentně, jelikož může způsobit diskriminaci. Příkladem nám může být současný stav Zákoníku práce (65/1965 Sbírky), §1 čl. 4: „V pracovněprávních vztazích je zakázána jakákoliv diskriminace zaměstnanců z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, jazyka, víry a náboženství, politického nebo jiného smýšlení, členství nebo činnosti v politických stranách nebo politických hnutích, odborových organizacích a jiných sdruženích, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu, zdravotního stavu, věku, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině. Je zakázáno i takové jednání zaměstnavatele, které diskriminuje nikoliv přímo, ale až ve svých důsledcích...“ – s většinou těchto pojmů spojujeme určité množství majetku a takto taxativně vymezeným výčtem spíše podporujeme představu o „možnostech diskriminace“. Dle mého názoru není třeba zdůrazňovat rozdíly dle „...původu, majetku, rodu...“ – zcela by postačila věta „Diskriminace se zakazuje“, přičemž interpretace obsahu je bezesporu již úkolem soudu.

[3] Klimeš, L.: Slovník cizích slov, 5. vyd., Praha 1994, str. 505 a násl.

[4] Kulturu sebelásky zcela přesně popsal Jerome Klapka Jerome ve své povídce „Mají být ženy krásné?“. Viz Jerome K. J.: Výběr z povídek, 1. vyd., Praha, 1994.

[5] Klimeš, L.: Slovník cizích slov, 5. vyd., Praha 1994, str. 343

[6] „Děti odkojené klasickými pohádkami získávají nenásilnou cestou podklady k postupnému vytváření stereotypů mužskosti a ženskosti, aniž by tušily, že na jejich základě budou vnímat a následně i hodnotit kvality svého těla“ – In: Psychologie Dnes, Kroupová, A.: „Ideál krásy u homosexuálů“, číslo 3, roč. 10, Praha 2004, str. 17-19.

[7] Reálnými zkušenostmi jsou nám například virové epidemie – pokud není zničen virus jako celek, objeví se dříve či později v téže či podobně mutované formě.

[8] Řešíme problém prolínání – respektive konfliktu – morálky a práva. Viz k tomu Harvánek, J. a kol.: Teorie práva, Brno, 1998, str. 30 a násl.

[9] Viz k sociální potřebě práva a moci Harvánek, J. a kol.: Teorie práva, Brno, 1998, str. 30 a násl.

[10] Viz k tomu Nietzsche, F: Lidské, příliš lidské, vydáno poprvé 1878.

[11] Autor je interním doktorandem Katedry teorie práv PrF MU Brno.

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Prováděcí nařízení Komise \(EU\) č. 305-306/2012 ze dne 10. dubna 2012](#)
- [Právní symbolika v podání T. Hobbese](#)
- [Nezávislé regulační orgány \(stručný nástin problematiky\)](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás X. část – možné erbovní spory v ČR dnes](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás IX. část – „Smluvní přibuzenství“ a továrny na erby](#)
- [Etika především](#)
- [Právo, pohádky a kultura sebelásky](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás - VIII. část – Erbovní spory](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás VII. část – Málo známé dokumenty, deklarace české šlechty 1938-1939](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás VI. část – Zadarmo to nebude, právo na místo](#)

- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás V. část – Nebijte dámu aneb heraldická etiketa](#)